

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 10

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

DIALEKTIK O'ZGARISHNI BAHOLASH MEZONLARI: IJTIMOY MENTALITETDA DAVOMIYLIK, ZIDDIYAT VA SIFAT YANGILANISHINI ANIQLASHNING METODOLOGIK ASOSLARI

Ermatov Doniyor Saitkulovich

Farg'ona davlat universiteti, mustaqil izlanuvchi.

e-mail: ermatovdoniyor@mail.ru ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-3853-5250>

Annotatsiya.

Maqolada ijtimoiy mentalitetdagi dialektik o'zgarishlarni davomiylik, ziddiyat va sifat jihatidan yangilanish mezonlari orqali metodologik baholash ijtimoiy-falsafiy nuqtayi nazardan tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: dialektika, ijtimoiy mentalitet, davomiylik, ziddiyat, sifat jihatidan yangilanish, metodologiya, transformatsiya.

КРИТЕРИИ ОЦЕНКИ ДИАЛЕКТИЧЕСКИХ ИЗМЕНЕНИЙ: МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПРОДОЛЖИТЕЛЬНОСТИ, ПРОТИВОРЕЧИЙ И КАЧЕСТВЕННОГО ОБНОВЛЕНИЯ В СОЦИАЛЬНОМ МЕНТАЛИТЕТЕ

Эрматов Дониёр Сaitкулович

Ферганский государственный университет, независимый исследователь.

Аннотация.

В статье с социально-философской точки зрения анализируется методологическая оценка диалектических изменений в социальном менталитете на основе критериев преемственности, противоречия и качественного обновления.

Ключевые слова: диалектика, социальный менталитет, преемственность, противоречие, качественное обновление, методология, трансформация.

CRITERIA FOR ASSESSING DIALECTICAL CHANGE: METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR DETERMINING CONTINUITY, CONFLICT, AND QUALITATIVE RENEWAL IN SOCIAL MENTALITY

Ermatov Doniyor Saitkulovich

Fergana State University, Independent Researcher.

Abstract.

The article provides a socio-philosophical analysis of the methodological assessment of dialectical changes in social mentality based on the criteria of continuity, contradiction, and qualitative renewal.

Keywords: dialectics, social mentality, continuity, contradiction, qualitative renewal, methodology, transformation.

Kirish. Mentalitet zamonaviy ijtimoiy falsafada shaxs va jamiyat o'rtasidagi vositachilikni, tarixiy xotiraning kundalik xulqqa aylanishini hamda qadriyatlarning institutsional muhitda qanday barqarorlashishini tushuntiruvchi murakkab kategoriya hisoblanadi. Mazkur maqolada ijtimoiy mentalitetdagi dialektik o'zgarishni davomiylik, ziddiyat va sifat yangilanishi mezonlari orqali metodologik baholash markaziy muammo sifatida qo'yildi. Uning dolzarbligi shundaki, mental o'zgarish ko'pincha yangi fikrlarning paydo bo'lishi yoki eski qadriyatlarning susayishi bilan tenglashtiriladi, biroq chastota o'zgarishi hali sifat jihatdan yangi mental tuzilma shakllanganini anglatmaydi.

Mahalliy ilmiy adabiyotlar O'zbekiston va o'zbek madaniy kontekstida mentalitet, identiklik, qadriyat va ijtimoiylashuvning muhim jihatlarini ochib beradi [1, p. 38–39; 2, p. 223–224]. Ushbu ishlar maqolada empirik natija sifatida ko'chirilmaydi; ular kontekstni, tushuncha qo'llanishini va tadqiqot savolini aniqlashtiruvchi nazariy manba vazifasini bajaradi.

Rus tilidagi tadqiqotlar mentalitet, avlodlararo transmissiya, institut va professional identiklikning turli qirralarini konseptual va empirik jihatdan boyitadi [3, p. 8–30; 4, p. 6–23]. Ularning qiyosiy qiymati mental shakllarni milliy xarakterga tenglashtirmasdan, ijtimoiy muhit va tarixiy o'zgarish bilan bog'lash imkonini berishidir.

Ingliz tilidagi va boshqa xorijiy adabiyotlarda amaliyot, madaniy transmissiya, avtonomiya, ma'no, institut va risk kabi kategoriyalar mentalitet bilan kesishuvchi tarzda yoritiladi [5, p. 231–247; 6, p. 320–340; 7, p. 423–442; 8, p. 198–226]. Turli ilmiy maktablarni qiyoslash mentalitetni faqat bitta nazariy paradigma ichida izohlash xavfini kamaytiradi.

Tadqiqotning nazariy bo'shlig'i shundan iboratki, mentalitet tadqiqotlarida transformatsiya tushunchasi tez-tez qo'llansa-da, davomiylikni, ichki ziddiyatni, amaliy qayta tashkil topishni va yangi sifatning institutsionallashuvini farqlovchi operatsional-falsafiy mezonlar yetarli tizimlashtirilmagan. Shundan kelib chiqib, maqolaning maqsadi — dialektik o'zgarishni "davomiylik, ziddiyat, mediatsiya, amaliy qayta tuzilish, sifat yangilanishi" ketma-ketligi orqali baholash metodologiyasini ishlab chiqish.

TADQIQOT MUAMMOSI, MAQSADI VA NAZARIY ASOSLARI

Ijtimoiy-ontologik yondashuv “mental fakt”ning mavjudlik usulini aniqlashga xizmat qiladi: u faqat odamlar ongida emas, til, odat, institut, obyekt, ritual va o‘zaro kutilmalarda ham namoyon bo‘ladi. Aksiologik tahlil esa qaysi qadriyat va maqsadlar ushbu amaliyotlarni maqbul yoki nomaqbul qilib ko‘rsatishini ajratadi.

Germenevtik yondashuv mental mazmunning har bir tarixiy vaziyatda qayta izohlanishini, dialektik metod esa barqarorlik va o‘zgarish o‘rtasidagi taranglikni tushuntiradi. Shu asosda “davomiylik, ziddiyat, mediatsiya, institutsionallashuv, sifat yangilanishi” modeli konseptual konstruksiya sifatida taklif etildi.

Ilmiy yangilik uch yo‘nalishda ifodalanadi: birinchidan, mental o‘zgarish uchun davomiylik, ziddiyat, mediatsiya va institutsionallashuvni birlashtiruvchi besh bosqichli mezonlar tizimi taklif qilindi; ikkinchidan, sifat yangilanishi deklarativ yangilik emas, ma’no va amaliyot konfiguratsiyasining barqaror qayta tuzilishi sifatida belgilandi; uchinchidan, transformatsiyaning asinxronligi turli avlod, institut va hududlarda bir xil tezlik kutilmasligi haqidagi metodologik prinsip sifatida asoslandi.

MATERIALLAR VA METODLAR

Tadqiqot nazariy-konseptual dizaynga ega. Manbalar korpusi 2016-yildan keyin nashr etilgan sakkizta ilmiy ish asosida shakllantirildi: O‘zbekiston mualliflarining ikki ishi, rus ilmiy an‘anasi doirasidagi ikki tadqiqot, ingliz tilidagi ikkita nufuzli manba va boshqa xorijiy ilmiy maktab vakillarining ikki ishi. Tanlashda mavzuga bevosita aloqadorlik, bibliografik rekvizitlarning aniqligi va konseptual hissa mezonlari qo‘llandi.

Dialektik metod barqarorlik va yangilanish, individ va jamoa, formal va norasmiy norma, xavfsizlik va risk kabi qarama-qarshi ko‘rinadigan qutblarning o‘zaro shartlanganligini ochish uchun ishlatildi. Qarama-qarshilik yo‘q qilinishi kerak bo‘lgan xato sifatida emas, mental tizim o‘zgarishining ichki manbai sifatida talqin qilindi.

Ijtimoiy-ontologik tahlil mental fenomenning qayerda va qanday mavjud bo‘lishini ajratishga qaratildi. Mentalitet ongda, matnda, institutda, odatda va munosabatda turli darajada obyektivlashishi sababli birorta ko‘rsatkich uning to‘liq ekvivalenti deb olinmadi. Aksiologik tahlil qadriyatlar iyerarxiyasi va “yaxshi hayot”, “munosib xulq”, “burch”, “muvaqqafiyat” kabi baholash kategoriyalarini tahlil qildi.

Germenevtik metod meros qilingan mazmunning yangi tarixiy va avlodiy kontekstda qayta talqin qilinishini o‘rganish uchun qo‘llandi. Qiyosiy usul turli ilmiy maktablardagi tushuncha va empirik xulosalarni bir xil analitik savollar asosida solishtirishga imkon berdi. Konseptual tahlil terminlar o‘rtasidagi yashirin sinonimiya va kategorik chalkashliklarni kamaytirishga xizmat qildi.

Maqola yangi so‘rovnomaga, eksperiment yoki statistik ma’lumot ishlab chiqarmaydi. Shuning uchun “natijalar” bo‘limidagi xulosalar empirik universal qonuniyatlar emas, tanlangan ilmiy adabiyotlar va falsafiy argumentlar asosida qurilgan nazariy natijalardir. Bunday chegaralash tekshiriluvchanlikni saqlaydi va keyingi empirik tadqiqot uchun aniq gipotezalar yaratadi.

NATIJALAR

Davomiylik mazkur muammoning boshlang‘ich analitik o‘lchovi bo‘lib, u ijtimoiy mentalitetdagi dialektik o‘zgarishni davomiylik, ziddiyat va sifat yangilanishi mezonlari orqali metodologik baholashni faqat tashqi xulq emas, ijtimoiy ma’no va mansublikning qayta tashkil topishi sifatida tushunishga imkon beradi. Ijtimoiy-ontologik nuqtayi nazardan bu holat davomiylik, ziddiyat va sifat yangilanishini alohida substansiyalar emas, kundalik faoliyatda bir-birini ishlab chiqaradigan munosabatlar sifatida ko‘rishni talab qiladi. Mentalitet shu munosabatlarning ong, baholash va odat darajasida mustahkamlangan konfiguratsiyasidir. Shuning uchun uning tahlili faqat deklarativ qarashlarni emas, amaliy tanlovlar va takrorlanuvchi xatti-harakatlarni ham qamrab olishi lozim [1, p. 38–39].

Ziddiyat mental moslashuvning normativ qatlamini ifodalaydi: subyektlar yangi sharoitni mavjud qadriyatlar bilan qiyoslab, qaysi yo‘l maqbul, munosib yoki xavfli ekanini baholaydi. Dialektik yondashuv davomiylikning kuchayishi har doim ziddiyatni susaytiradi degan sodda qarama-qarshilikni rad etadi. Muayyan tarixiy sharoitda ular bir-birini qo‘llab-quvvatlashi, boshqa vaziyatda esa taranglik hosil qilishi mumkin. Falsafiy vazifa ushbu taranglikning manbasini, chegarasini va qayta talqin mexanizmini aniqlashdan iborat [2, p. 223–224].

Sifat yangilanishi individual tajribani jamoaviy kutilmalar bilan bog‘laydi; shu sababli mentalitetning o‘zgarishi faqat ongda fikr almashinuvi emas, amaliy va institutsional qayta tuzilishdir. Aksiologik jihatdan mental strukturalar faqat meros qilib olinadigan qadriyatlar to‘plami emas; ular nimani maqbul, foydali, munosib yoki xavfli deb baholash uchun ishlatiladigan mezonlarni ham beradi. Shu bois ziddiyatning mazmuni tarixiy xotira bilan cheklanmay, yangi tajriba va refleksiv tanlov ta’sirida qayta tashkil topadi [3, p. 8–30].

Davomiylik o‘zgarmaslik emas: bir qadriyatning nomi saqlangan holda uning mazmuni, adresati va qo‘llanish sharti sezilarli o‘zgarishi mumkin. Kundalik amaliyotlar nazariy qarashlarning oddiy natijasi emas, balki mentalitetni qayta ishlab chiqaruvchi faol mexanizmdir. Takrorlanadigan odat, til formulasi, kasbiy norma yoki oilaviy ritual muayyan qiymatni “tabiiy” deb qabul qilishga yordam beradi. Bunday tabiiylashtirishni ochish mentalitetning yashirin ijtimoiy ontologiyasini ko‘rsatadi [4, p. 6–23].

Ziddiyat transformatsiyaning nosozligi emas, eski kutilma bilan yangi tajriba o‘rtasidagi nomuvofiqlikni ko‘rsatadigan diagnostik nuqtadir. Institutsional tahlil formal qoida bilan real xulq o‘rtasidagi masofaga e’tibor qaratadi. Agar yangi qoida mavjud sifat yangilanishi bilan mazmunli bog‘lanmasa, u tashqi majburiyat sifatida qolishi mumkin; aksincha, norasmiy me’yorlar o‘zgarishni mutlaqo rad etsa, institutsional yangilanishning ijtimoiy bazasi torayadi [5, p. 231–247].

1-jadval. “davomiylik, ziddiyat, mediatsiya, institutsionallashuv, sifat yangilanishi” modelining tahliliy tuzilishi

O‘lchov	Falsafiy mazmun	Tahliliy mezon	Ijtimoiy ko‘rinish
---------	-----------------	----------------	--------------------

Davomiylik	Eski ma'noning yangi sharoitda qayta ishlab chiqarilishi	Semantik yadro saqlanishi	Til, ritual, qadriyat
Ziddiyat	Eski norma bilan yangi tajriba nomuvofiqligi	Taranglik va muqobil talqin	Avlod, institut, amaliyot
Mediatsiya	Ziddiyatni qayta ishlovchi vosita	Dialog va refleksiya	Ta'lim, media, huquq
Sifat yangilanishi	Yangi ma'no va amaliyotning barqaror tizimga aylanishi	Takrorlanish institutsionallashuv	va Yangi odat, norma, identiklik

Sifat yangilanishi yangi so'z yoki deklaratsiya bilan emas, yangi baholash mezoni amaliyot, institut va o'zaro kutilmalarda takroriy ravishda ishlay boshlaganda qayd etilishi kerak. Natijada mentalitetni barqaror "milliy xarakter" deb muzlatib qo'yish ham, uni tezkor modernizatsiya ta'sirida yo'qolib ketadigan hodisa deb tasavvur qilish ham yetarli emas. U barqarorlik va o'zgarish, meros va interpretatsiya, individual agentlik va jamoaviy kutishlar o'rtasidagi dinamik muvozanatdir [6, p. 320–340].

Mental transformatsiyani baholash kesimiy suratdan ko'ra vaqt bo'yicha qiyoslash, diskurs va amaliyotni birlashtirish hamda turli guruhlar o'rtasidagi asinxronlikni hisobga olishni talab qiladi. Ijtimoiy-ontologik nuqtayi nazardan bu holat davomiylik, ziddiyat va sifat yangilanishini alohida substansiyalar emas, kundalik faoliyatda bir-birini ishlab chiqaradigan munosabatlar sifatida ko'rishni talab qiladi. Mentalitet shu munosabatlarning ong, baholash va odat darajasida mustahkamlangan konfiguratsiyasidir. Shuning uchun uning tahlili faqat deklarativ qarashlarni emas, amaliy tanlovlar va takrorlanuvchi xatti-harakatlarni ham qamrab olishi lozim [7, p. 423–442].

Dialektik tahlil davomiylik va ziddiyat o'rtasidagi munosabatni nol yig'indili qarama-qarshilik sifatida emas, muayyan tarixiy vaziyatda bir-birini cheklovchi va ayni paytda imkoniyat yaratadigan bog'lanish sifatida ko'rsatadi. Dialektik yondashuv davomiylikning kuchayishi har doim ziddiyatni susaytiradi degan sodd qarama-qarshilikni rad etadi. Muayyan tarixiy sharoitda ular bir-birini qo'llab-quvvatlashi, boshqa vaziyatda esa taranglik hosil qilishi mumkin. Falsafiy vazifa ushbu taranglikning manbasini, chegarasini va qayta talqin mexanizmini aniqlashdan iborat [8, p. 198–226].

Ijtimoiy-ontologik nuqtayi nazardan sifat yangilanishi faqat subyektiv kayfiyatda emas, til, kundalik odat, institutsional qoida, ijtimoiy tarmoq va rol kutilmalarida obyektivlashadi. Aksiologik jihatdan mental strukturalar faqat meros qilib olinadigan qadriyatlar to'plami emas; ular nimani maqbul, foydali, munosib yoki xavfli deb baholash uchun ishlatiladigan mezonlarni ham beradi. Shu bois ziddiyatning mazmuni tarixiy xotira bilan cheklanmay, yangi tajriba va refleksiv tanlov ta'sirida qayta tashkil topadi [1, p. 38–39].

Aksiologik yondashuv ijtimoiy mentalitetdagi dialektik o'zgarishni davomiylik, ziddiyat va sifat yangilanishi mezonlari orqali metodologik baholashda qadriyatlarining o'zgarmas ro'yxatini emas, ularning ustuvorlik tartibi, qo'llanish sharti va legitimatsiya usuli qayta tuzilishini tahlil qilishni talab qiladi. Kundalik amaliyotlar nazariy qarashlarning oddiy natijasi emas, balki mentalitetni qayta ishlab chiqaruvchi faol mexanizmdir. Takrorlanadigan odat, til formulasi, kasbiy norma yoki oilaviy ritual muayyan qiymatni "tabiiy" deb qabul qilishga yordam beradi. Bunday tabiiylashtirishni ochish mentalitetning yashirin ijtimoiy ontologiyasini ko'rsatadi [2, p. 223–224].

MUHOKAMA

Natijalar ijtimoiy mentalitetdagi dialektik o'zgarishni davomiylik, ziddiyat va sifat yangilanishi mezonlari orqali metodologik baholashni monokauzal formula bilan tushuntirish qiyinligini ko'rsatadi. Mahalliy tadqiqotlar [1; 2] kontekst va madaniy semantikani, rus tilidagi ishlar [3; 4] ijtimoiy-psixologik va institutsional mexanizmlarni, ingliz tilidagi hamda boshqa xorijiy adabiyotlar [5–8] esa qiyosiy nazariya va metodologik imkoniyatlarni ochadi. Ularning farqi qarama-qarshilik emas, mentalitetning ko'p qatlamli tabiatini ko'rsatadigan analitik resursdir.

Davomiylikni yagona tushuntiruvchi sababga aylantirmaslikdir. Mental strukturalar tarixiy meros, hozirgi institutsional rag'bat, guruhiiy kutilma va individual tajribaning kesishgan nuqtasida shakllanadi. Shu sababli bitta qadriyatning mavjudligi uning xulqda bir xil ko'rinishini kafolatlamaydi.

Ziddiyatning interpretativ xarakteridir. Ijtimoiy subyektlar normalarni shunchaki qabul qilmaydi; ular mazmunni o'z holati, avlodiy tajribasi va kelajak kutilmasi bilan bog'lab talqin qiladi. Bu jarayon mental yangilanishni tasodifiy individual chekinish emas, ijtimoiy ma'no ishlab chiqarish shakli sifatida ko'rishga imkon beradi.

Sifat yangilanishining amaliy o'lchovidir. Mentalitet haqidagi nazariy xulosa kundalik tanlov, institutsional xulq va kommunikativ amaliyot bilan tekshirilmaguncha normativ stereotipga aylanib qolishi mumkin. Shu sababli falsafiy tahlil kelgusida etnografiya, so'rov, diskurs-tahlil va tajribaviy metodlar bilan bog'lanishi maqsadga muvofiq.

AMALIY-NORMATIV IMPLIKATSIYALAR

Refleksiv agentlik shaxsga meros qilingan yoki tashqi muhit taklif qilgan normalarni avtomatik qabul qilmasdan, ularni dalil, tajriba va boshqa subyektlar pozitsiyasi bilan solishtirish imkonini beradi. Institutsional tahlil formal qoida bilan real xulq o'rtasidagi masofaga e'tibor qaratadi. Agar yangi qoida mavjud sifat yangilanishi bilan mazmunli bog'lanmasa, u tashqi majburiyat sifatida qolishi mumkin; aksincha, norasmiy me'yorlar o'zgarishni mutlaqo rad etsa, institutsional yangilanishning ijtimoiy bazasi torayadi [7, p. 423–442].

Shu asosda ijtimoiy mentalitetdagi dialektik o'zgarishni davomiylik, ziddiyat va sifat yangilanishi mezonlari orqali

metodologik baholashni baholashda deklarativ qarashlar bilan real amaliyot o'rtasidagi masofa, ijtimoiy imkoniyatlarning taqsimoti va ma'no ishlab chiqarish kanallari birgalikda hisobga olinishi kerak. Natijada mentalitetni barqaror "milliy xarakter" deb muzlatib qo'yish ham, uni tezkor modernizatsiya ta'sirida yo'qolib ketadigan hodisa deb tasavvur qilish ham yetarli emas. U barqarorlik va o'zgarish, meros va interpretatsiya, individual agentlik va jamoaviy kutishlar o'rtasidagi dinamik muvozanatdir [8, p. 198–226].

Taklif etilgan modeldan foydalanishda uch bosqichli tahlil maqsadga muvofiq. Avvalo davomiylikning konkret ifodasi va tarixiy manbasi aniqlanadi. Keyin ziddiyat bilan bog'liq baholash va interpretatsiya mexanizmlari tekshiriladi. Nihoyat, uchinchi komponentning institut va subyekt qarorida qanday obyektivlashayotgani ko'riladi. Shu uchlik mentalitetni abstrakt stereotip emas, tekshiriladigan ijtimoiy jarayon sifatida tahlil qilishga yordam beradi.

Maqola doirasida quyidagi amaliy yo'nalishlar tavsiya etiladi: 1) longitudinal va avlodlararo qiyosiy tadqiqotlarni kengaytirish; 2) diskurs ko'rsatkichlarini real amaliyot va institutsional ma'lumot bilan triangulyatsiya qilish; 3) transformatsiya indikatorlarida faqat yangilik chastotasini emas, yangi me'yorning barqarorligi va institutsionallashuvini o'lchash. Tavsiyalar tayyor ma'muriy reglament emas; ular konkret soha, avlod va ijtimoiy guruhga moslashtirilishi kerak bo'lgan falsafiy-metodologik prinsiplar sifatida berildi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari ijtimoiy mentalitetdagi dialektik o'zgarishni davomiylik, ziddiyat va sifat yangilanishi mezonlari orqali metodologik baholashni alohida psixologik belgilar yig'indisi yoki tarixdan meros bo'lib qolgan o'zgarma xarakter sifatida emas, ijtimoiy munosabatlar, qadriyatli baholash va takrorlanuvchi amaliyotlar ichida mavjud bo'ladigan dinamik tizim sifatida talqin qilish zarurligini ko'rsatdi. Tahlil asosida "davomiylik, ziddiyat, mediatsiya, institutsionallashuv, sifat yangilanishi" modeli taklif qilindi. Mazkur model davomiylik, ziddiyat va sifat yangilanishi o'rtasidagi aloqani mexanik qarama-qarshilik emas, tarixiy sharoit, institutlar va subyekt agentligi orqali doimiy qayta tuziladigan munosabat sifatida tushuntiradi. Birinchi ilmiy natija shuki, mental o'zgarish uchun davomiylik, ziddiyat, mediatsiya va institutsionallashuvni birlashtiruvchi besh bosqichli mezonlar tizimi taklif qilindi. Ikkinchidan, sifat yangilanishi deklarativ yangilik emas, ma'no va amaliyot konfiguratsiyasining barqaror qayta tuzilishi sifatida belgilandi. Uchinchidan, transformatsiyaning asinxronligi turli avlod, institut va hududlarda bir xil tezlik kutilmasligi haqidagi metodologik prinsip sifatida asoslandi. Bu xulosalar mentalitetni o'rganishda deklarativ fikrlarni qayd etishning o'zi yetarli emasligini, qadriyatning kundalik xulq, norasmiy me'yor, til, institutsional tajriba va avlodlararo interpretatsiyada qanday namoyon bo'lishini ham tahlil qilish lozimligini asoslaydi. Amaliy jihatdan longitudinal va avlodlararo qiyosiy tadqiqotlarni kengaytirish, diskurs ko'rsatkichlarini real amaliyot va institutsional ma'lumot bilan triangulyatsiya qilish hamda transformatsiya indikatorlarida faqat yangilik chastotasini emas, yangi me'yorning barqarorligi va institutsionallashuvini o'lchash maqsadga muvofiq. Biroq maqola nazariy-konseptual xarakterga ega bo'lgani uchun taklif etilgan model empirik jihatdan yakuniy isbotlangan qonuniyat sifatida emas, keyingi sotsiologik, psixologik va qiyosiy tadqiqotlarda tekshirilishi lozim bo'lgan analitik konstruktsiya sifatida qaraladi. Uning ilmiy qiymati mental barqarorlik va o'zgarishni bir-birini inkor qiladigan qutblar sifatida emas, vorisiylik, refleksiya va amaliy qayta ishlab chiqarishning o'zaro bog'liq jarayonlari sifatida ko'rsatishidir. Shu ma'noda, mental yangilanish merosni yo'qotish emas, balki ijtimoiy tajriba o'zgargan sharoitda meros qilingan ma'nolarni tanqidiy qayta o'zlashtirish, ularning inson subyektligi va zamonaviy ehtiyojlarga mos qismlarini saqlab, disfunktsional shakllarini qayta ko'rib chiqish qobiliyati bilan belgilanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Jamoliddinov B. K. Yangi O'zbekiston siyosiy mentalitetidagi transformatsiya jarayonlari // IQRO jurnali. – 2025. – Vol. 15, № 4. – B. 38–39. – DOI: 10.71337/inlibrary.uz.iqro.104021.
2. Yusupov A. O'zbekistonda yoshlar ijtimoiylashuvida milliy-siyosiy mentalitetning o'rni // Qo'qon universiteti xabarnomasi. – 2024. – № 13. – B. 223–224. – DOI: 10.54613/ku.v13i.1061.
3. Постовалова В. И. Ментальность как глубинная антропологическая реальность и пути ее постижения в гуманитарном познании (опыт эпистемологического рассмотрения) // Метафизика. – 2021. – № 1 (39). – С. 8–30. – DOI: 10.22363/2224-7580-2021-1-8-30.
4. Тамбовцев В. Л. Методология эмпирического анализа неформальных институтов // Journal of Institutional Studies. – 2020. – Vol. 12, № 3. – С. 6–23. – DOI: 10.17835/2076-6297.2020.12.3.006-023.
5. Haslanger S. What Is a Social Practice? // Royal Institute of Philosophy Supplements. – 2018. – Vol. 82. – P. 231–247. – DOI: 10.1017/S1358246118000085.
6. Gilleard C. From Collective Representations to Social Imaginaries: How Society Represents Itself to Itself // European Journal of Cultural and Political Sociology. – 2018. – Vol. 5, № 3. – P. 320–340. – DOI: 10.1080/23254823.2017.1409130.
7. Jodelet D. Ciências sociais e representações: estudo dos fenômenos representativos e processos sociais, do local ao global // Sociedade e Estado. – 2018. – Vol. 33, № 2. – P. 423–442. – DOI: 10.1590/s0102-699220183302007.
8. Fiori S. Formal and Informal Norms: Their Relationships in Society and in the Economic Sphere // Review of Social Economy. – 2018. – Vol. 76, № 2. – P. 198–226. – DOI: 10.1080/00346764.2017.1423510.